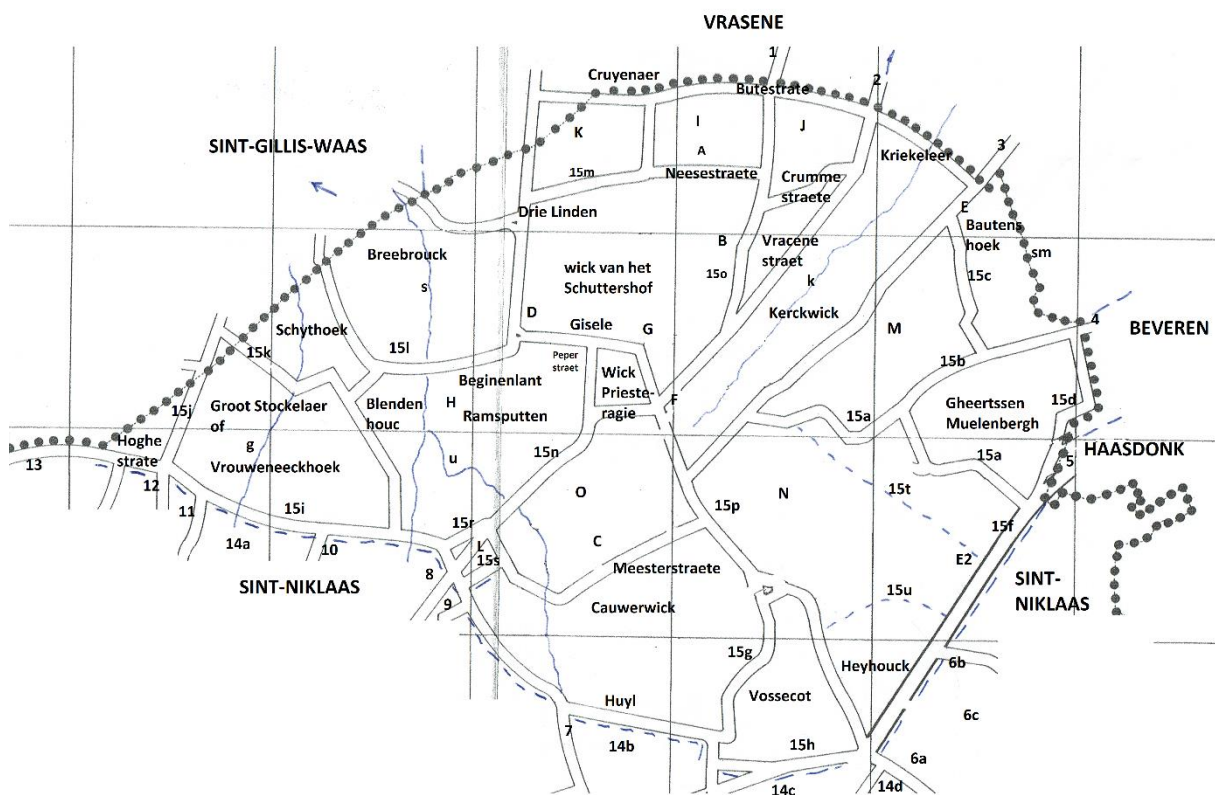

Een verdere verkenning van Gallische dorpen: Nieuwkerken (Waasland)

Nieuwkerken is een kleiner dorp dat in het zuidwesten aan Beveren grenst. Het is verder omringd door een klein stukje Haasdonk, Sint-Niklaas (in het zuiden), Sint-Gillis-Waas (in het westen) en Vrasene (in het noorden).

Het ligt ten noorden van de Beverse stuifzandrug, tussen hoogtelijnen van 15 m in het zuiden van het dorp en van 6 m aan de grens met Vrasene. Een aantal beken¹ voert het oppervlaktewater af naar de meer noordelijk gelegen Vrasenebeek. Op een lokale zandbodem is een zanddeklaag afgezet.

We kiezen hier als werkkader terug het grondgebied van de pre-fusiegemeente Nieuwkerken en passen dezelfde methodiek toe als voor Beveren. Hierbij proberen we vooral 17de-18de eeuwse toponiemen op een stratenkaart uit te zetten, sommige van deze toponiemen gaan terug tot de 15de eeuw.²

*Situatieschets Nieuwkerken met enkele beken: Gordebeek (g), Speeldersbeek (s), Uilebeek (u), Kievitbeek (k) en Sint-Martensbeek (sm).*³

¹ D. Grumiau (samenstelling), Liber Memorialis Nieuwkerken (LM), 1994.

² R. Van Goethem, Oude erfelijke renten te Nieuwkerken-Waas, Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het land van Waas (AOKLVW), deel 72, 1969, P. 125. Het kerkarchief dat door de auteur is geraadpleegd bestaat uit een deel perkamenten bladen (KA 1) die afkomstig lijken te zijn uit een oude kerkslaper met een vernieuwing gedateerd rond 1400. Er zijn 48 genummerde bladen en nog 8 genummerde bladen die later gedateerd zijn (1456). Op het einde bevinden zich nog twee bladen (een testament met datering 1482, een gift aan de Arme, gedateerd 1565). Het tweede deel (KA2) bestaat uit 55 genummerde perkamenten bladen, en 5 niet genummerde bladen. Hierin zijn de jaargetijden, testamenten, renten uit de slaper van 1400 overgenomen, maar vernieuwd in 1502. De laatste 5 bladen zijn fondatiën gesticht na 1502.

³ Naar Plan van de stad Sint-Niklaas, 1983.

In de eerste eeuw voor Christus leefden hier de Menapiërs, een Gallische volksstam die een lokaal dialect spraken: het Belgisch, verwant aan het Keltisch. We zullen dus ook hier weer het Frans-Gallische woordenboek gebruiken dat ook D. Timmermans gebruikt heeft voor haar verkenningstocht in Brabant.⁴ Deze methodiek geeft alvast een mogelijke en interessante verklaring voor heel wat lokale plaatsnamen. We kunnen waar mogelijk, later ook even stilstaan bij andere gangbare verklaringen.⁵

Een van de oudst gekende benamingen van het dorp is *Nieuwerkerken* (1380).⁶ Pas in de 16de eeuw werd het *Nieuwerkerke*. Het eerste houten kerkje (F) is rond 1294 gebouwd, de parochie ontstond door een afscheiding van de Sint-Niklase moederparochie. In de Nieuwerkerkse kerkslaper met jaargetijden is er sprake van *onser vrouwe in den bosch dat men heet ter nieuwerkerken*.⁷ In de 17de eeuw zou er een grote toestroom van bedevaarders naar het beeld van Onze-Lieve-Vrouw ontstaan. Wanneer die verering juist ontstaan is, is niet duidelijk.⁸

Blijkbaar is er in de 15de eeuw –de periode waarin de kerkslapers tot stand kwamen– nog sprake van *den bosch*. Op de Ferrariskaart van einde 18de eeuw is er op het grondgebied van Nieuwerkerken nog nauwelijks bosland terug te vinden. Enkel op de grens met Haasdonk is er het Bosmanshoeckbos (6c).

Het is bekend dat men bij de Galliërs meer sacrale plaatsen had nabij het brongebied van beken. In dit geval zou dit dus de Kievitbeek kunnen zijn. Bij de latere kerstening kan er dan een Maria-verering op deze plaats gegroeid zijn, waarbij er een kapel en een kerk opgericht werden.

In de buurt van de kerk moet er ook een *werfstraete*⁹ geweest zijn. Er was daar in het centrum ook een oude herberg *Den Inghelle*¹⁰ (1567), wat dan weer kan wijzen op een oude lokale begraafplaats. Rond de *wick priesteragie*¹¹ (=de wijk waar de pastoorswoning stond) waren de *Peperstraet*¹² en de Gijsselstraat (*den her ghisel*¹³) gelegen.

Ten noorden van de Priesteragiewijk lag de wijk van het Schuttershof. Hier stond de gaaipers¹⁴ (G) en er was op de kaart van Eggemondt ook een oude hoeve Schuttershof (B, 1626). Op de hoek van de Gijsselstraat en de Drielandenstraat (*Drie Linden*¹⁵), stond een korenwindmolen (D). De schuttersgilde werd in Nieuwerkerken in 1612 opgericht.¹⁶ Langs Drie Linden kon men richting Sint-Gillis-Waas.

---

⁴ D. Timmermans, *Gallisch Brabant*, 2021. Zie ook *Gallisch Brabant, wereld van toponiemen*, 2022, en *Een verdere verkenning van Gallische dorpen: Beveren (Waasland)*, 2022, www.stap-brug.be

⁵ Zie www.familiekunde-vlaanderen.be. Bij de afdeling Leuven kan je verdergaan naar een facsimile van het bekende woordenboek van M. Gysseling, ook naar het verklarende woordenboek voor familienamen van F. De Brabandere (betekenis familienamen).

⁶ LM, p. 94.

⁷ Ook in LM, p. 26 (verwijzing naar een octrooi uit 1518). Ook in RVG, p. 126.

⁸ M. Van Stappen, *Nieuwerkerken einde 16de-begin 17de eeuw*, www.stap-brug.be.

⁹ RVG, p. 160, nr. 110.

¹⁰ L. De Backer, *Ervenissen van Nieuwerkerken (ERF), 1566-1593*, 1982. Er staan overigens weinig toponiemen in deze bewerking.

¹¹ Kaart Eggemondt (1626), LM, p. 446.

¹² ERF, 1580. Er is een toponiem Pepercoren in Beveren.

¹³ LM, p. 444 (jaargetijden).

¹⁴ Het woord gaaipers staat niet in het *Middelnederlandsch Woordenboek*. Wellicht wordt er de wip mee bedoel waarop de gaaen (prijsvogels) hingen die dienden afgeschoten te worden.

¹⁵ Drie linden was ook de naam van een herberg, LM, p. 31. Er was een gelijknamige herberg in Beveren. Drie Linden ligt hier weer aan een merkwaardig knooppunt met een driehoekig pleintje. Een straat gaat richting centrum, een andere gaat richting Sint-Gillis-Waas, en een derde richting Vrasene. Is er een evolutie van de naam uit Drieslinden (bv. Drieslinter). Er is nog een dergelijk driehoekig pleintje in de buurt van Vossecot.

¹⁶ LM, p. 29.

Meer ten zuiden van het centrum was het *Beginenlant*¹⁷ gesitueerd, ook *Ramspullen (1650)*¹⁸ was hier een lokale toponiem. Op de kaart van Eggemondt werden wijken vaak genoemd naar personen die hier woonden. Zo ontstond de naam Pieter Segherswijk (H).

Nog ten zuiden van de kerk lagen de *wick daer anthonis brys in wont* (O) en *den wick anthonis de jonghe* (N). De oostelijk gelegen *Kerckwick*¹⁹ lag tussen de *Vracenestraet*²⁰, die richting Vrasene ging, en de *Bredestrate*²¹ (nu Vlasbloemstraat).

De *Butestrate*²² en *Kriekeleer*²³ vormden de grens met Vrasene. Hier vindt men ook het toponiem *Cruyenaer*²⁴ terug. Verder lopende straten in Vrasene waren de Kolkstraat (1), Kerkstraat (2) en Brandstraat (3). Hier lagen bij Eggemondt ook *den overspronck daer roelant heyndricx in wont* (K), *den wick van joos baes* (I) en *den wick gillis van de perre* (J). Opvallend is hier de combinatie van Kriekeleer en Brandstraat, ook met de meer naar Beveren toe gelegen Galgstraat.²⁵

Het Schaliënhuis²⁶ (A) was een oude hoeve in de *Neesestraete*²⁷ (nu Portugezenstraat). De *Crummestraat*²⁸ (Kromstraat) liep tussen de Kolkstraat en de Vracenestraet. In Beveren is er ook een Kromstraat.

De doorlopende straten aan de grens met Beveren (Sint-Martensbeek) en Haasdonk waren de Boerenstraat (4, richting Tijskenshoek) en de Oude Baen (5, richting Vijfstraten). Hier situeerden zich de *Bautenshouck*²⁹, *den wick van dhoirs jan vergauwen* (M) en de *Gheertssen Muelenbergh*.³⁰ Op de Bautenshouck was een tweede windmolen (E)³¹. Mogelijk verwijst de naam Gheertssen Muelenbergh ook naar deze windmolen. In 1686 is er sprake van een *gheertsdam*³² die liep van de Heihoek naar de Kwakkelhoekstraat (15a).

Een derde windmolen (E2) was gelegen op de grens met Sint-Niklaas. In 1571 wordt er gesproken van de *Heymeulen*³³, in 1580 van de *Niemeulen*³⁴. Het is niet duidelijk met welke windmolens dit overeenkomt.

De Uilestraat (*Huyt*, 1640³⁵) vormt de zuidelijke grens met Sint-Niklaas. Doorlopende straten in Sint-Niklaas zijn hier de Callaertstraat (7), de Vossekotstraat (6a) en de Jagersdreef (6b). De verschillende

---

¹⁷ LM, p. 444 (jaargetijden).

¹⁸ Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, deel 66, 1963, p. 258.

¹⁹ LM, Kaart Eggemondt (1626)

²⁰ ERF, 1571.

²¹ RVG, p. 160, nr. 99.

²² RVG, p. 160, nr. 34

²³ LM, 1626, Kaart Eggemondt, p. 463.

²⁴ LM, 1626, p. 446. Zie ook Vrasene.

²⁵ Ook in Sint-Niklaas aan de grens met Temse is een dergelijke Brandstraat-Galgstraatcombinatie terug te vinden!

²⁶ LM, Kaart Eggemondt (1626).

²⁷ LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 463.

²⁸ RVG, p. 170, nr. 66. Ook Crummsstrate.

²⁹ LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 446. Zie ook Bautoershoek in ERF (1593).

³⁰ LM, kaart Eggemondt (1626), p. 446.

³¹ Deze staat op de Ferrariskaart als 'moulin de Vracene' aangeduid. Deze molens stonden ook op de kaart Eggemondt aangeduid (1626).

³² LM, p. 465.

³³ ERF, 1571.

³⁴ ERF, 1581.

³⁵ LM, p.462, herberg den Huyt.

Heijwijck-namen in Sint-Niklaas (14b, 14c, 14d) zijn hier weer in verband te brengen met de Gallische verdedigingshagen.

Zuidelijke wijken zijn de *Cauwerwick*³⁶ en wijk van het *Vossecot*³⁷. De *Meesterstraete*³⁸ vormt de grens tussen de Cauwerwick en de wijk Anthonius Brijs. Ook de *Heyhouck*³⁹ (1569) is in dit grensgebied gesitueerd. De oude hoeve het Wallenhof (C) is gelegen in de Meesterstraat. Opvallend is de oude toponiem *Coudwederstraet*⁴⁰ in de 15de eeuwse kerkslaper van Nieuwkerken. Er is ook een De Cauwerstraat in het nabijgelegen Sint-Niklaas. Hier wordt duidelijk vermeld de *caudewerstraete ofte cauwerstraet* (1568).⁴¹

De *Hoghestrate*⁴², *Vrouweneekhoekstraat*⁴³ en *Godschalckstraat*(15i)⁴⁴ vormen de zuidwestelijke grens van Nieuwkerken met Sint-Niklaas. Verder lopende straten in Sint-Niklaas zijn de Hoogstraat (13), de latere Sint-Gillisbaan (12), *Vrouweneekhoekstraat* (11), *Olmenstraat* (10), *Klapperbeekstraat* (8) en *Grote Heimelinc* (9). De in Sint-Niklaas liggende wijk (14a) heette *Ropheije*, weer een heidetoponiem. In het zuidwesten van Nieuwkerken ligt de wijk *Groot Stockelaer* die ook *Vrouweneekhoekwijk*⁴⁵ genoemd werd. Via de *Klapperbeekstraat* kon men richting het centrum van Sint-Niklaas gaan. In Nieuwkerken zelf ligt hier *den wijck merten hachman* (L).⁴⁶

In de westelijke hoek van Nieuwkerken liggen nog de *Schythouck*⁴⁷, *Breebrouck*⁴⁸ en de *Blendenhouc*⁴⁹ (Blindenstraat).

Andere oude toponiemen die we hebben teruggevonden, maar niet direct te situeren zijn op de kaart van Nieuwkerken zijn:

*Cruysstraete*⁵⁰

*Den breetscoet*⁵¹

Joden kerckhof

---

³⁶ LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 446.

³⁷ LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 446.

³⁸ Weesboeken Nieuwkerken, 1627, ook ERF, 1593.

³⁹ ERF, 1569.

⁴⁰ RVG, p. 160, nr. 2.

⁴¹ L. Lavaert, *Stad Sint-Niklaas*, 1962, p. 41.

⁴² LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 446 (*Hochstraete*). Deze straat werd later ook *Bosstraat* genoemd (LM, p. 463). Ook *hoghestrate* in RVG, p. 160, nr. 74.

⁴³ Deze toponiem komt ook in Sint-Niklaas voor: *een hofstede bij onser vrouwen eeck* (1560), in L. Lavaert, *Stad Sint-Niklaas*, 1962, p. 84. In Nieuwkerken is er wel een *Vrouwmariastraat* (15j).

⁴⁴ Deze toponiem hebben we in Nieuwkerken zelf niet kunnen terugvinden. In Sint-Niklaas werd de wijk oostelijk van *Ropheije*, ook *Godschalck* genoemd. Het was er ook de naam van een akker (1540), in: L. Lavaert, *Stad Sint-Niklaas*, 1962, p.48.

⁴⁵ LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 446. *Groot stockelaer ofte vrouwen eekhoek wijck*. Ook *stockelaer* in RVG, p. 160, nr. 19.

⁴⁶ LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 446.

⁴⁷ LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 446. De naam werd later in *Schuilhoek* omgezet.

⁴⁸ LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 446. *Breebrouck begost te metten van de schranse* (=soort versterking). Ook *breebruck* (1574) in ERF, 1574.

⁴⁹ RVG, p. 160, nr. 97

⁵⁰ LM, Kaart Eggemondt (1626), p. 446. Deze straat zou gelegen zijn op het einde van de *Kromstraat*.

⁵¹ LM, kerkslaper, p. 444. *Broucstrate* ook in 1518 (R. Van Goethem, *Nieuwkerken-Waas*, AOKLVW, deel 64, 1960, p. 68. De toponiemen *Joden kerkhof* en *Breetscoet* slaan op een stuk land (RVG, p. 170, nr. 47 en 7). *Louenartstrate* ook in RVG, p. 160, nr. 44.

Roete, hoghe heyde en toerrelaer

Broucstraete

Louenaertstraete

*Ashouck*⁵²

Verschillende keren komen we in de kerkslapers ook de toponiemen *heerenstrate*, *herwech* en *tsgravenstrate* tegen. Bij deze laatste naam wijst *tsgravenstrate heetende de broucstrate*⁵³ op wat meer verduidelijking. De *heerenstrate* moet wellicht meer in het centrum gelegen zijn, mogelijk is de *herwech* de verbindingsweg naar Brugge of naar Gent.

Vermoedelijk moeten *Speeldersstraete* (1586), *Spoelbeke* (1590, wijk) en *Spoeldersbeke*⁵⁴ in verband staan met de Speeldersbeek. Een andere variant is *Speellysstraete*⁵⁵ (1518).

Voor een aantal hedendaagse straatnamen in Nieuwkerken zijn we er nog niet in geslaagd de oude benaming terug te vinden in de archieven. Dit zijn de Kwakkelhoekstraat (15a, vroeger ook Beverstraete), de Geerstraat (15r, vroeger ook Donckerstraete), de Mulderstraat (15c, vroeger Molenstraat), de Zoetwaterstraat (15b), de Zandstraat (15d), Grote Baan (15f), Nieuwkerkenstraat (15p), Rodeaardestraat (15s), Turkijen (15n), Zeveneekhoekstraat (15l), Ekelstraat (15m), Kolkstraat (15o), Poelstraat (15k), Zonnestraat (15g) en Ster (15h).

De *Hemelryckdam* (eerste deel van de Donkerwegel (15t)) en de *Pieter Callenswegel* (nu Oude Molenwegel, 15u) werden al in 1686 genoemd.⁵⁶

In 1726 spreekt men van *daude hofstee genaemt de dooreuhaeghe*.⁵⁷ Er is ook een nog te identificeren *spapenhofstede*⁵⁸, de *oude hofstat*⁵⁹, *cullaerts hofstede*⁶⁰.

De *strate up lisenbeke*⁶¹ heeft mogelijk te maken met *den lyssenbout*. Transcripties uit oude archiefteksten kunnen zo voor verwarring zorgen. Waar *tsmaders strate*⁶², *gortebex straetkin*, *tsaystraetkin*⁶³, *baersstrate*⁶⁴ gelegen waren is ook nog onbekend.

Men spreekt in de kerkslapers ook over *westende* en *int oestende* als plaatsaanduidingen. *Te becx jeghens de molen*⁶⁵, *de molenberch*⁶⁶, *de molener*⁶⁷ kunnen mogelijk in de nabijheid van één van de Nieuwkerkense molens gesitueerd worden.

---

⁵² Penningkohieren Nieuwkerken, 100ste penning. (1569). In de Breebroekwijk lagen verschillende percelen van de heerlijkheid d'Ast. Mogelijk kan er ook een verband zijn met de toponiem *Haxhouc* (RVG, p. 160, nr. 30 en 72).

⁵³ RVG, p. 160, nr. 65. Ook *tspuelbeke* (RVG, p. 137).

⁵⁴ ERF.

⁵⁵ R. Van Goethem, Nieuwkerken-Waas, AOKLVW, deel 64, 1960, p. 68.

⁵⁶ LM, p. 465.

⁵⁷ LM, p. 449.

⁵⁸ RVG, p. 136.

⁵⁹ RVG, p. 160, nr. 27.

⁶⁰ RVG, p. 96.

⁶¹ RVG, p. 160, nr. 81 en p. 170, nr. 65 (*lyssenbout* slaat op een stuk land).

⁶² RVG, p. 160, nr. 81. Zou later herleid zijn tot Maeyers, in RVG, p. 143.

⁶³ RVG, p. 170, nr. 34 en 55. In deze laatste woonde ook een familie Gortebex.

⁶⁴ RVG, p. 170, nr. 11.

⁶⁵ RVG, p. 160, nr. 78.

⁶⁶ RVG, p. 160, nr. 135. Naam van een stuk land.

⁶⁷ RVG, p. 160, nr. 101. Naam van een stuk land.

Andere namen voor akkers en weilanden zijn ondermeer *crucenlant*, *den rietviver*, *trietvelt*, *ande Bile*, *de volckeric*, *den mersch*, *theyken*, *den becackere*.⁶⁸ Sommige van deze toponiemen doen de nabijheid van een beek vermoeden. *Theyken* kan mogelijk meer in de zuidelijke regio met heide-toponiemen van Nieuwkerken te situeren zijn.

Opvallend zijn dus de heide-toponiemen aan de grens met Sint-Niklaas ('heia'=haag). Hier moeten dus Gallische verdedigingshagen bestaan hebben. In Stockelaer herkent men 'stock' (=trompetgeschal) en 'lar'=woning. In Vrouweneekhoek valt 'ec' (=uitgang) op, terwijl in Vossecot de woorddelen 'vos' =doorgang of 'fos' (=gracht, militaire loopgracht) en 'cot' (=bos, alles wat omsluit, ook hut). Dit wijst dus op bewakers die lawaai maken bij dreigend onheil, terwijl Vossecot een doorgang door het bos kan betekenen. Mogelijk was dit een verdedigingsgebied of bewakingszone om Sint-Niklaas binnen te komen.

Schijt-toponiemen komen uit 'scetim'=splitsen, scheiden, weer een grensnaam dus.

Het toponiem Vrouweneekhoek is intrigerend. Vrouwentoponiemen komen niet voor bij D. Timmermans. Het kan om een evolutie gaan uit vrone, met een u-n-transcriptie. 'Vrone' betekent verdriet, dus een plaats waar getreurd werd om de overleden stamleden. Er is ook een heiligdom in het centrum waar later de kerk en de verering van Onze-Lieve-Vrouw zou komen. Misschien duidt Vrouweneekhoek op de uitgangsweg komende vanuit het sacrale centrum. Ook de huidige Vrouwmariastraat suggereert weer hetzelfde.

De nabijgelegen Blendenhout is afgeleid van 'blin(der)' (=verdriet), wat zou kunnen wijzen op een begraafplaats in de buurt. Ook 'vrone' verwijst hier naar.

Nog aan de grens met Sint-Niklaas is er de Huyl (mogelijk 'huel'=hoog) wat kan te maken hebben met de hogere ligging. In de Cauwerwijk of de oudere vorm coudweder, kan men 'cau' (=omsloten door hagen, bv. Kaudeveld) zien. 'Coud' betekent ook bos.

In Speeldersstraete en -beke zitten verschillende Gallische verklaringen: 'pellen'=bal, 'spelhein'=huiden bewerken, 'pelea'=gevecht. Gezien de andere grenstoponiemen die hier waargenomen worden, blijkt 'pelea' misschien te verkiezen, met dus een suggestie naar een bewaakte zone.

Voor Hoghestraet⁶⁹, Beginenlant, Meesterstraet, moeten we nog de verklaring schuldig blijven. Bij Meesterstraat kan 'mes'=weide, platteland een verklaring zijn. In de buurt van de kerk was er een Werfstraat ('werff', haven, of 'werw', drukke werkplaats). Kan 'per' =stenen of 'py' =houweel iets te maken hebben met Peperstraat, zoals in bv. Pyperloy? Dit zou dan op een of andere ambachtelijke activiteit kunnen wijzen in het centrum van Nieuwkerken.

In spapenhofstede is 'pap'=priester, dus dit moet iets te maken hebben met de plaatselijke geestelijke leider bij de Galliërs. Volckeric komt uit 'vol, val'=vallei en 'ric'=beschermend, dus een beekvallei die bescherming biedt.

Ramspuiten bevat de woorddelen 'ram'=roeispanen en 'pwth'=woning. Gisele in Gijsselstraat is nog onduidelijk. Dit kan een samengesteld woord zijn, met 'el' =plek of 'sel' =hut.

In Breebrouck zit 'breach' =grens of 'bruac' (=moeras, zie de ligging middenin twee beken). 'Bruc' betekent ook struikgewas. Ook de Bredestrate heeft dan te maken met die grensligging. Hetzelfde

---

⁶⁸ RVG, p. 156. Ook p. 160, nrs. 63, 68, 75, 91, 101, 119, 33, 40. In Beveren is er een plaatsnaam de Bijl.

⁶⁹ Ook in Beveren is er een Hoghestraat.

kan gezegd worden van het lindentoponiem Drie Linden, wat weer met een grensligging te maken heeft.

Neesestraete, Crummestrate⁷⁰, Butestraat, Cruyenaer behouden voorlopig nog hun geheime betekenissen. De Butestraat kan terug herleid worden tot 'bwth' of 'pwth', zeg maar woningen. Vracenestraet is een oude toponiem die middeleeuws van oorsprong kan zijn en dan is de betekenis wel duidelijk. Mogelijk zit er ook een germanisering in van een oudere Gallische term. Cruyenaer heeft te maken met 'grutum'=ingrediënt om bier te maken. Het is dan weer een medeklinkerwissel c-g en d-t (met crude naar cruye).

In Bautenshoek zit 'baudt' =schapen, wat in de richting van een schapenweide kan wijzen. En wat met Gheertssen Muelenbergh? Een molenberg kan letterlijk de aarden verhoging zijn waarop een molen is gebouwd. Of zit er meer in het Gallische 'moli, meuli, molam' en 'bergh'⁷¹? en heeft Gheertssen iets te maken met de verder op gelegen Geerstraat ('ger'=oorkog)?

Kriekelaartoponiemen zijn weer latere vervormingen van kerselaar ('kerz'=winst, dus in de betekenis van een tolhuis). De verder op gelegen toponiemen Brandstraat ('bran', front) en Galgstraat naar Vrasene en Beveren toe krijgen nu een wat meer logische verklaring. Vermoedelijk was dit een grensgebied dat toegang gaf tot Beveren.

Ook de oude naam Nieuwerkerken kan pas ontstaan zijn in de Middeleeuwen. In het Gallisch betekent 'noue' ook rivier en het centrum van Nieuwerkerken ligt inderdaad vlak naast de Kievitbeek.

De oude Louenaertstraete heeft mogelijk iets te maken met 'lue' (=water) en 'ard' (=stopplaats), dus ergens te situeren aan een beek of vochtige plaats. Joden kerckhof heeft niets te maken met een begraafplaats voor joden. 'Jodhal' wijst in de richting van het brengen van offers op bv. een sacrale plaats bij de Galliërs. Ook hier weten we niet waar dit toponiem juist te situeren valt.

Aan de grens met Beveren, ligt nog de Sint-Martensbeek. We hebben hier nog geen oud toponiem voor terug gevonden. Als het hier weer gaat om een heiligennaam die op een specifieke Gallische plaats is geënt, dan denken we aan 'marthain'=leven en 'mart'=welzijn, heil, dood. In de buurt ligt ook de Gheertssen Muelenbergh, dus kan dit ook duiden op een plaats waar de overledenen geëerd werden.

Dat 'heir' op een belangrijke weg wijst, blijkt uit de herwech. In mersch zit 'mer' (=water, rivier), in Rietveld betekent 'rit' een doorwaadbare plaats.

De onvindbare dooren haeghe heeft te maken met de bekende hagen van de Galliërs, 'doren' betekent dan weer aan de buitenzijde. In lissenbout zitten 'lis'=water, rivier (ook bocht of kolk in een waterloop) of 'liz'=lager gelegen, en 'baudt'=schapen. Dus wellicht gaat het hier om een schapenweide in de buurt van een beek. Ook Bautenshoek wijst al op hetzelfde.

Het grondgebied van Nieuwerkerken kan dus ten tijde van de Gallische bewoning eerder een kleine beboste grenszone zijn geweest tussen Sint-Niklaas en Beveren. Het is evenwel ook niet uit te sluiten dat er een beperkte ambachtelijke activiteit plaatsvond. Ook een kleiner heiligdom of begraafplaats is er mogelijk geweest. Enkele toponiemen wijzen hier op verdriet. Het Nieuwkerkse bos vormde dus een natuurlijke begrenzing van andere dorpen, die elk bewaking hadden voorzien voor reizigers die

---

⁷⁰ Ook Crommestraat in Beveren.

⁷¹ 'Meuli' betekent loven, prijzen en 'bergh' is een versterkte plaats, ook een hoger gelegen plaats. Was het een soort halte vooraleer op weg te gaan naar het Beverse heiligdom. De Zandstraat in Nieuwerkerken lag hier ook vlakbij. Is Zaijstraetken een verkeerde transcriptie van Zandstraat? Ook in Beveren was er een combinatie Zandstraat-Santmeulen-Molenberg!

doorheen het bos verder wilden gaan. Dit blijkt ook uit de verschillende grenstoponiemen die hier in dit kleine dorp worden vermeld.

Tot slot staan we nog even stil bij het wat rare stratenpatroon van Nieuwkerken. Er lijkt een doorlopende weg te zijn doorheen het centrum en die loopt van het zuidwesten naar het noordoosten. In de buurt van het centrum vormt de Priesteragiewijk een merkwaardig vierkantig patroon. Er vertrekken hier ook straten richting Sint-Gillis-Waas, ook richting het zuidoosten. De Bredestraat loopt parallel met de Vracenestraat. Vanuit de Bredestraat vertrekken er straten richting Beveren. Net zoals in Beveren zijn er ook enkele veelhoekige ruimtes (pleintjes) zichtbaar: tussen 15r en 15s, aan Drie Linden, in de buurt van D, en ook aan de overgang van 15p naar 15g.

Wat met archeologische vondsten? In 2020 werden iets ten zuidwesten van het centrum paalsporen ontdekt van vijf woningen uit de Late IJzertijd.

Marc Van Stappen, www.stap-brug.be, 2022